

Wrocław, 16.09.2024 r.

Dr hab. Anna Muszyńska, prof. UWr
Katedra Prawa Karnego Materialnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Julity Skowrońskiej pt. „Prawnokarne aspekty technologii wykorzystującej sztuczną inteligencję ze szczególnym uwzględnieniem kwalifikacji prawnej, przypisania sprawstwa i odpowiedzialności twórcy”, Łódź 2024 r., s. 257

I. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Julity Skowrońskiej poświęcona została problematyce dotyczącej prawnokarnych aspektów technologii wykorzystującej sztuczną inteligencję, ze szczególnym uwzględnieniem kwalifikacji prawnej, przypisania sprawstwa i odpowiedzialności twórcy. Autorka poświęciła ją tematyce interesującej poznawczo, a także doniosłej z punktu widzenia kształtowania, nawet nie przyszłej, ale obecnej, odpowiedzialności karnej. Już na wstępie należy podkreślić, że w doktrynie coraz częściej poddaje się dyskusji problematykę relacji sztucznej inteligencji (dalej SI) do prawa karnego. Szczególnie intrygujące są pytania o to, czy sztuczna inteligencja może być podmiotem odpowiedzialności karnej, jak kształtuje się odpowiedzialność twórcy SI, podmiotu nadzorującego SI, sprzedawcy lub wreszcie użytkownika różnych form opartych na sztucznej inteligencji w przypadku naruszenia dobra prawnego, wyrządzenia szkody. Najbardziej sporna wydaje się kwestia możliwości pociągania do odpowiedzialności karnej samej „autonomicznej” sztucznej inteligencji, która ma zdolność uczenia się, podejmowania decyzji na podstawie zgromadzonych informacji, charakteryzuje się postępującą autonomicznością i wykracza poza kontrolę człowieka.

Z tego chociażby względu wskazaną problematykę należy uznać za temat godny przybliżenia. Tak więc, wybór tematu przez Autorkę należy postrzegać jako trafny, dobrze wpisujący się w podejmowane współcześnie dyskusje. Autorka dysertacji dokonała też właściwego doboru szczegółowych wątków. Przyznać zatem trzeba, że temat recenzowanej rozprawy doktorskiej dobrany jest oryginalnie, a zwrócenie uwagi na wyodrębnione aspekty dogmatyczne i praktyczne, zasługuje na szczególne podkreślenie. Widząc tak określony temat, nie mam wątpliwości co do tego, że Pani mgr Julita Skowrońska podjęła się zadania ważnego, ale też z dogmatycznego punktu widzenia bardzo złożonego.

Przedmiotem szczegółowej analizy i zainteresowania Autorki, jak wskazała we wstępie, jest analiza prawnokarnych aspektów wykorzystania sztucznej inteligencji. Autorka dysertacji podała powody jakie jej towarzyszyły przy wyborze tematu, a co ważniejsze, główne rozważania poprzedziła wyodrębnieniem założeń i metod badawczych.

Konstrukcja recenzowanej rozprawy oraz dobór prezentowanych w niej zagadnień zasługuje na pozytywną ocenę. Opracowanie, liczące 257 stron, podzielone zostało na dziewięć rozdziałów, poprzedzone wstępem oraz zwieńczone podsumowaniem i wnioskami, a także bibliografią. Wyodrębnione rozdziały uszczegółowiono ze wskazaniem zagadnień wprowadzających i terminologicznych, aspektów prawnokarnych SI, ale i aspektów etycznych, wskazaniem definicji i roli twórcy SI, analizą wybranych przypadków SI, kwalifikacją prawną działań SI i propozycją rozwiązań dotyczących odpowiedzialności prawnej. Tak więc, struktura pracy została nakreślona należyście. Można wnioskować, że praca jest próbą sprostania zapotrzebowaniu nauki i praktyki.

Należy stwierdzić, że układ pracy jest poprawny. Przyjęty przez Autorkę układ merytoryczny należy postrzegać jako logiczny ciąg narracyjny.

Na skomplementowanie zasługuje sumienność Autorki w prezentowaniu licznego dorobku naukowego w zakresie analizowanych wątków. Praca została oparta na bogatej literaturze obcojęzycznej.

Zawarte w rozprawie uwagi są interesujące i uzasadnione przez Autorkę. W recenzowanej dysertacji znajdują się rozważania, które zachęcają do polemicznej wymiany myśli. Jest to zrozumiałe tym bardziej, że rozprawa dotyka zagadnień budzących wiele wątpliwości.

II. Przechodząc do uwag szczegółowych, dotyczących różnych aspektów recenzowanej rozprawy oraz podejmowanych w niej wątków, należy zaznaczyć, że formułowane w rozmaitych kwestiach wypowiedzi Autorki świadczą o jej pasji w eksplorowaniu SI i interesującym spojrzeniem na analizowaną materię.

Poddając ocenie poszczególne części przedstawionej do recenzji rozprawy Pani mgr Julity Skowrońskiej należy podkreślić, że wyodrębnione jednostki redakcyjne są logicznie zestawione i noszą tytuły: Wstęp, Rozdział I. Podstawy teoretyczne, definicja i klasyfikacji sztucznej inteligencji, Rozdział II. Prawo karne a technologia – wprowadzenie do relacji pomiędzy technologią a prawem karnym, Rozdział III. Prawnokarne aspekty sztucznej inteligencji, Rozdział IV. Prawo karne a etyka w kontekście sztucznej inteligencji, Rozdział V.

Propozycje zmian w prawie karnym, Rozdział VI. Twórca sztucznej inteligencji, Rozdział VII. Analiza wybranych przypadków zastosowania sztucznej inteligencji i ich prawnokarnych konsekwencji, Rozdział VIII. Kwalifikacja prawna działań sztucznej inteligencji, Rozdział IX Wyniki badań, Podsumowanie i wnioski, Bibliografia. Kolejność przyjętych jednostek podziału, świadczy o właściwym założeniu co do prezentacji treści istotnych dla kompleksowego ujęcia zagadnienia.

Rozpoczynając wywód, we wstępie, Autorka dokonała charakterystyki przedmiotu analiz, przedstawiała systematykę pracy oraz założenia i metody dotyczące zaplanowanych badań. Czytelne wyodrębnienie tych elementów stanowi niewątpliwy walor każdej rozprawy doktorskiej. W niniejszym opracowaniu dostrzec można bardzo szeroko zakreślony obszar badawczy. Autorka zadeklarowała m.in. holistyczne podejście uwzględniające płaszczyznę prawną, etyczną, technologiczną, interdyscyplinarny i porównawczy charakter analiz ukazujących różnorodne podejście do regulacji SI na całym świecie, ambitnie nakreśliła cel – analizę obecnych regulacji prawnych dotyczących sztucznej inteligencji (pkt 1, s. 10), przez co należałoby rozumieć cały system prawny, nadto wśród metod badawczych wymieniła wywiady i konsultacje ze specjalistami z zakresu prawa, etyki i technologii (s. 13). Rezultaty tych ostatnich trudno zidentyfikować w pracy, podobnie jak trudno wywiązać się w sposób kompletny z tak szeroko oznaczonych celów.

Treści zawarte w rozdziałach I i II należy uznać za interesujące „wprowadzenie” do głównego tematu. Autorka poprawnie przedstawiła zarys ewolucji koncepcji SI, zagadnienia definicyjne i klasyfikacyjne, które są niezbędne dla właściwego zrozumienia tej specyficznej nomenklatury i późniejszego ukazania swoistej relacji omawianej technologii i prawa karnego.

W rozdziale III Autorka przystąpiła do zakreślenia wyzwań stawianych przez SI prawu karnemu (s. 72-73). Zasadnie wyeksponowała ona kluczowe obszary problemowe, do których przynależą m.in.: klasyfikacja prawna działań SI, przypisanie sprawstwa, odpowiedzialność twórców i operatorów SI. Jednak nieadekwatnie do treści podrozdziału zatytułowała go jako przegląd aktualnych dyskusji. Autorka przybliżyła również regulacje międzynarodowe i krajowe, sięgnęła też do przepisów wybranych obcych jurysdykcji. Odnośnie do tych ostatnich można było oczekiwać szerszego wywodu.

Z aprobatą należy przyjąć uwzględnienie przez Autorkę w rozdziale IV etycznego kontekstu w tematyce prawo karne a sztuczna inteligencja. Podobnie należy ocenić treść

rozdziału VI dedykowanego twórcy sztucznej inteligencji, którego skutki działania mogą znaleźć się w obszarze zainteresowania prawa karnego.

Nie do końca pozostaje zrozumiała przyjęta przez Autorkę koncepcja ujęcia rozdziału V pt. „Propozycje zmian w prawie karnym”. *De facto* propozycje zmian przedstawione zostały w końcowej części opracowania. Zaznaczone obszary, które wymagają uwagi prawodawcy praktycznie oznaczone zostały we wcześniejszych rozdziałach. Deklarowany przegląd propozycji doktrynalnych i praktycznych zmian prawnych (s. 86) nie nastąpił, podobnie jak w podrozdziale 5.3.2. nie zostały przedstawione przykłady praktyczne i ich analiza. Te ostatnie interesująco przedstawiono w rozdziale VII, w którym Autorka ukazała wybrane przypadki stosowania sztucznej inteligencji w zakresie: wykorzystania autonomicznych pojazdów, asystentów wirtualnych, medycyny, cyberbezpieczeństwa, systemów rekrutacyjnych, wymiaru sprawiedliwości, manipulacji informacjami.

W kolejnym rozdziale VIII Autorka podjęła próbę odniesienia się do kwalifikacji prawnej działań sztucznej inteligencji, co wymagało sięgnięcia do tradycyjnych konstrukcji prawnokarnych jak sprawstwo, wina, odpowiedzialność karna. Respektując wybór Autorki co do przyjętej koncepcji i toku rozumowania, zaznaczyć trzeba, że jednak zabrakło w tym zakresie pogłębianego wywodu dogmatycznego łączącego te konstrukcje z SI, jak i zestawienia właściwości sztucznej inteligencji z elementami struktury przestępstwa. Zamiast przypominać elementarne teorie m.in. sprawstwa, winy Autorka mogła podzielić się pogłębianą refleksją na temat możliwości przypisania winy, sprawstwa i odpowiedzialności SI w tradycyjnym postrzeganiu prawnokarnym.

Do najciekawszych zaliczyć należy treści zawarte w rozdziale IX i Podsumowaniu. Odnajdujemy tutaj przedstawione przez Autorkę istotne ustalenia wynikające z podjętych rozważań, a przede wszystkim propozycje zmian. Uwagi te są interesujące, ale też wywołują potrzebę dyskusji. Autorka zaprezentowała własne opracowanie – diagram, który, jej zdaniem, może służyć jako narzędzie wsparcia, pomagając identyfikować osobę odpowiedzialną oraz podstawy tej odpowiedzialności, gdy w analizowanym zdarzeniu dochodzi do udziału sztucznej inteligencji. Pewną niedogodność stanowi jednak dość nieczytelne w wersji książkowej, graficzne ujęcie diagramu. Autorka przedstawiła propozycję oparcia odpowiedzialności karnej związanej z działaniem systemów autonomicznych na zasadzie ryzyka. Przedstawiła ona propozycję brzmienia przepisu, uwzględniła również konsekwencje prawne. Jest to propozycja, która wzbudza kontrowersje, ale która powinna

być brana pod uwagę i uszczegółowiona w dyskusji naukowej. Podobnie jak do tej dyskusji należałoby włączyć rozważania o odpowiedzialności skonstruowanej na podobieństwo obecnej odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione, czy koncepcję gwaranta nienastąpienia skutku, wyrażoną na gruncie prawa karnego w art. 2 k.k., jak i koncepcję stworzenia wyodrębnionych przepisów dotyczących tylko SI, oczywiście, w każdym przypadku, przy uwzględnieniu stopnia jej „autonomiczności”.

Podsumowując należy stwierdzić, że Autorka kompleksowo przedstawiła wybraną przez siebie problematykę. Niewątpliwie podjęła się ona zadania ambitnego tworząc opracowanie, które otwiera czytelnikowi możliwość spojrzenia na analizowane zagadnienie z szerokiej perspektywy. Przedstawione przez Autorkę rozważania dostarczają wiele cennych spostrzeżeń.

III. Generalna ocena formalnej strony opracowania wypada pozytywnie. Przygotowanie pracy wskazuje na dbałość warsztatową Autorki, która włożyła odpowiednią staranność w warstwę redakcyjną. Praca napisana jest poprawnym językiem, z dbałością o terminologię, starannie. W zakresie zawartości merytorycznej przypisy nie budzą zastrzeżeń, chociaż należy zwrócić uwagę na to, że Autorka cytując komentarze z zakresu prawa karnego powinna wskazywać autorów powoływanych części, a nie jedynie redaktorów naukowych. Autorka nie ustrzegła się jednak pewnych uchybień. Pierwsze widoczne jest już na stronie tytułowej pracy, zapewne tytuł miał brzmieć: „Prawnokarne aspekty technologii wykorzystującej sztuczną inteligencję ze szczególnym uwzględnieniem kwalifikacji prawnej, przypisania (nie przypisaniem - przyp. recenzenta) sprawstwa i odpowiedzialności twórcy”, tak zresztą Autorka określa go we wstępie (s. 9). We wstępie zaprasza ona również „...w przygodę” (s. 8), nie na przygodę, dalej dość osobowo traktuje „rozdział” podając: „rozdział ma na celu zbadać...”, stosuje strategię zamiast metod badawczych, sygnalizuje też dyskusję z wynikami (s. 11), nie dyskusję nad wynikami, o wynikach, czy niekiedy zwrot zapożyczony z języka angielskiego: dyskusja wyników, zmierza do „zdefiniowania... definicji...” (s. 217). Śladowo występują potknięcia interpunkcyjne, nadto nieznaczące uchybienia techniczne związane z brakiem kropek po numeracji podrozdziałów, czy zakończeniem niektórych tytułów kropkami, a także odautorskim, technicznym sposobem rozdzielenia podrozdziałów (np. s. 16, podział nieodnotowany w spisie treści; s. 20).

Autorka, co zasługuje na pochwałę, stworzyła w pracy obszerną bibliografię opartą przede wszystkim na obcojęzycznym piśmiennictwie, o dość zróżnicowanym charakterze.

Literaturę i dostępne dokumenty prawa ponadnarodowego wykorzystwała ona w szerokim zakresie. Można więc stwierdzić, że opracowanie ma bogatą bazę źródłową, która została odpowiednio ujęta. Pewien niedosyt budzi jednak brak wykorzystania przez Autorkę polskiego piśmiennictwa, które dotyczy prawnokarnych problemów związanych z wykorzystaniem SI w różnej formie, m.in. autonomicznych systemów, robotów, pojazdów autonomicznych. Można tu wskazać przykładowo opracowania K. Mamaka, Prawo karne przyszłości, R. Rejmianiaka, Autonomiczność sztucznej inteligencji jako wyzwanie prawa karnego, i innych. Opracowania te mogłyby stanowić dla Autorki inspiracje przy rozważaniu trudnych aspektów odpowiedzialności karnej, które z uwagi na przedmiot niniejszej rozprawy są jej udziałem.

IV. Przechodząc do podsumowania oceny recenzowanej rozprawy pragnę zaznaczyć, że Autorka zaprezentowała generalne odniesienie do wybranych przez siebie prawnokarnych aspektów technologii wykorzystującej sztuczną inteligencję. Pracę charakteryzuje wielowątkowy sposób jej ujęcia. Można przyjąć, że walory niniejszej rozprawy doktorskiej przeważają nad elementami wyodrębnionymi w przedstawionych powyżej uwagach krytycznych, co końcowo pozwala na sformułowanie pozytywnej konkluzji. Pani mgr Julita Skowrońska przedstawiła zagadnienie z kilku perspektyw, sformułowała pewne postulaty *de lege ferenda*, tym samym wykazała, że potrafi prowadzić badania naukowe. Skierowana do recenzji praca stanowi oryginalne rozwiązanie wybranych problemów naukowych.

Na tej podstawie stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani mgr Julity Skowrońskiej odpowiada przyjętym kryteriom stosownie do art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 742) i uzasadnia dopuszczenie jej do dalszego toku postępowania w przewodzie doktorskim.

Dr hab. Anna Muszyńska, prof. UWr